

plejáda výborných slovenských prekladateľů nejen ruské poezie: Juraj Andričik, Ján Buzássy, Ján Kvapil, Ján Štrasser, Ján Zambor a sestavovateľova manželka Ivana Kupková. Je to projekt veľmi užitečný, súčasť väčšieho celku, prínosný a čtenársky vděčný. Představuje vyhraněný pohled na ruskou literaturu.

Dcera prof. Andreje Červeňáka Natália Muránska sestavila svazek jeho studií uměně a s citem pro myšlenkové okruhy slovenského rusisty a nositele vysokého ruského vyznamenání tak, že směřují k širším horizontům. Od tradičně recepčních studií o osudech ruské literatury na slovenské půdě jsou to především práce o tom, jak autor chápe ruskou literaturu a jak ji hodnotí. Je to jiná lektura než Kupkova antologie. Studie o Dostojevském, dominantna svazku, o Dostojevském a Einsteinovi, o Bratrech Karamazovových, o slovenském přijímání Dostojevského jsou doplňovány studii o člověku ve 21. století, jehož anticipaci hledá autor, v 90. letech garant mezinárodního projektu o ruské moderně, v ruské klasice. Pojetí ruské literatury jako alternativy je tu zjevné. Navíc knížka vydaná v ruštině slibuje i mezinárodní ohlas.

Dva pohledy na ruskou literaturu, v lecčems komplementární, v lecčems však protikladné, zdůrazňující její jiné chápání a jiné priority. Oba pohledy nám otvírají ve vnitřní ruské literatury a Ruska jako takového nové prostory.

*Ivo Pospíšil*

## KOMPLEXNÁ PRÁCA O ČESKO-SLOVENSKÝCH A SLOVENSKO-ČESKÝCH LITERÁRNÝCH VZŤAHOCH

**Anna Zelenková:** *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov.* Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Praha – Nitra 2009. 376 s. ISBN 978-80-86420-34-9.

Anna Zelenková je v súčasnosti vedeckou pracovníčkou Slovanského ústavu Akadémie vied v Prahe, kde sa zaoberá s česko-slovenskými, resp. slovensko-českými literárnymi vzťahmi. Aj jej publikácia *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou* vznikla na báze tohto výskumu. Táto monografia vyniká ucelenosťou a komplexnosťou, obsahuje veľa originality ako aj podnetných postrehov a nápadov. Skrátka, ide o dokonalú a z hľadiska výskumu i spracovania náročnú prácu. Treba zároveň kladne hodnotiť nielen samotnú úroveň tejto monografie, ale aj to, že menovaná má takpovediac dokonalý prehľad o stave komparatívneho výskumu česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov tak v Českej republike, ako aj na Slovensku, resp. bývalom Československu. Dobre pozná teoretické práce Franka Wolmanna, Dionýza Ďurišina, Antona Popoviča, Iva Pospíšila a iných odborníkov, ba aj ich prínos do slovanskej komparatistiky.

Aj keď v samotnej práci často ide o zdanlivo vzdialené témy (vedecké otázky), autorka ich dokázala pospájať do ucelenej vedeckej štruktúry. V rámci nastolených otázok si A. Zelenková počína nanajvýš precízne a invenčne, o čom svedčí aj komplexnosť a dotvorenosť práce, jej ucelený charakter. Všetko je v nej na svojom mieste, štýl je vyzretý a koncízny, vyniká maximálnou odbornosťou a pojmovou presnosťou. Kompozičná výstavba textu je prehľadná a dobre premyslená, o čom svedčí aj fakt, že už

v úvodnej kapitole (*Metodologické reflexie a východiská*) sa načrtáva jadro skúmanej problematiky, ba nastolujú sa aj protichodné názory, ktoré často vyústili do ostrých polemík medzi zástancami rozličných stanovísk (myslíme tu hlavne na názory, či slovenčina je samostatný jazyk alebo iba nárečie češtiny).

Na pozadí literárnych vzťahov v druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia dostávame celkový obraz o postupnom pohybe spoločnosti, vyúsťujúceho do vytvorenia spoločného štátu Čechov a Slovákov. Pravda, treba povedať, že k urýchleniu tohto pohybu značne prispelo aj tzv. Rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867, ktoré vo svojej podstate bolo v politickej rovine namierené proti panslavizmu. Škoda, že tento historický aspekt sa v práci vôbec neobjavuje, hoci má nesporne veľký vplyv aj na zintenzívnenie osobných kontaktov medzi českými a slovenskými spisovateľmi či národnými buditeľmi, dozaista aj kvantitatívny nárast prekladov. Ako na to autorka správne poukazuje, v tomto období sa Slovensko (v maďarskej odbornej literatúre skôr Horné Uhorsko) stáva takpovediac turisticky prítiahlivým teritóriom a aj tematicky sa ukotvuje v českej literatúre (ikonou tohto trendu je básnická zbierka *Cymbál a husle* A. Heyduka z roku 1876). Rozboru tejto zbierky A. Zelenková venuje osobitnú pozornosť, interpretuje ju najmä z hľadiska zastúpenia tém slovenskej proveniencie v nej. Monografia A. Zelenkovej aj v tejto súvislosti má všetky znaky ucelenosti a komplexnosti. Možno viac pozornosti by si zaslužil Jaroslav Hašek, ktorý tiež viackrát ponavštevoval Slovensko, vo svojich dielach aj tematizuje slovenské realie, dokonca aj „dobrý vojak“ Švejk sa vrhá do boja „za cisára pána a jeho rodinu“ na území dnešného východného Slovenska – v Humennom a jeho okolí. Ide pritom o autora, ktorý svojím významom značne prerástol takmer všetky významné osobnosti, uvedené v monografii.

Osobitne by som vyzdvihol druhú časť práce (*Česko-slovenské a slovensko-české literárne vzťahy na okraji pozornosti*), najmä štúdie o „nevzájomnosti“, týkajúce sa diel E. Štúra (*Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*) a S. Czambela. Pri všetkej úcte k Štúrovi sa však zdá, že z hľadiska česko-slovenskej vzájomnosti a poľsko-slovenských literárnych i spoločenských kontaktov by sme mali byť kritickejší k pertraktovanému názorom v tejto knihe. Stmelujúcim faktorom zjednotenia Slovanov by podľa Štúra mala byť cirkev. A hoci sám je protestantom, prioritu dáva pravoslávnej cirkvi. Vedúcu úlohu katolicizmu popiera, ešte presnejšie - má veľké výhrady voči bigotnosti a zaskopenosti katolíkov. Doslova píše: „*Pravoslávne národy sú právom vo všetkých krajinách nábožne založené, no nikde nie sú slepé a bigotné ako katolícke národy*“ (*Slovanstvo a svet budúcnosti*, 1993, s. 170). Z toho potom vyvodzuje: pravoslávna cirkev sa pripájala k štátu a pomáhala mu. Nepriamo poukazuje aj na podstatu tohto javu: v Rusku je panovník národa súčasne aj zástupcom cirkvi (ibid., 1993, s. 171). Bola to utópia, ktorá prisúdením neúnosnej funkcii Rusom a ruskej kultúre sa sčasti zmenila a premenila na mýtus so silnými znakmi panrusizmu a v procese realizácie sa sama zdegenerovala. Pravdaže, aj preto, lebo sa zlučovalo to, čo je v samej podstate nezlučiteľné. Ako totiž nanútiť na katolícko-protestantskú Európu byzantizmus - pravoslávnu cirkev, nadvládu panovníka nad cirkvou, ruštinu s azbukou ako spoločný jazyk, no predovšetkým kultúrne danosti jednej a druhej strany sa nedali zosúladiť. Ako vieme, Karel Havlíček Borovský už v roku 1843 vytriezvel z toho, aby Rusi zastávali vedúce miesto medzi Slovanmi; už vtedy pochopil, že Slovania nie sú národom pozostávajúcím z niekoľkých kmeňov a nárečí. Ako 22-ročný mladík vedel rozlíšiť diferenciaciu kultúr, osudov ako aj poslania jednotlivých slovanských národov, ba vylúčil aj bratstvo medzi nimi (Černý, V.: *Vývoj*

a *zločiny panslavizmu*, 1995, s. 29). A František Palacký o niekoľko rokov neskoršie dáva do jedného vreca pangermanizmus a panslavizmus, dokonca vyzýva (za)chrániť strednú Európu, malé národy dunajskej kotliny a v širšom zmysle slova celú Európu pred týmto dvojím nebezpečím (Černý, 1995, s. 37). Stačilo obidvom trošku nahliadnuť do zákulisia ruského života, aby pochopili, že odtiaľ neprichádza spasenie, ani nezištná, nesebecká pomoc. V súvislosti so Štúrom a jeho dielom nesporne by bolo únosné trošku brať do úvahy aj vyššie spomenutú publikáciu V. Černého *Vývoj a zločiny panslavizmu* (Praha 1995), hoci, pravdaže, tu tiež ide o istý extrém, o zjavný protipól toho, čo obsahuje Štúrov traktát *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*. Prirodzene, A. Zelenková vôbec nepritakáva Štúrovi, o čom svedčí hlavne záver jej úvah v tejto knižke.

Čo však trošku chýba v tejto kapitole, oveľa pregnantnejšie sa prejavuje v časti, venovanej rozboru spisu S. Czambela *Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty* (Praha 1904). Tu je autorka veľmi dôsledná a problematiku rieši komplexne, aj na základe iných odborných publikácií známeho slovenského jazykovedca. Možno by sa tu dalo hovoriť aj o konkrétnych javoch v slovenčine, ktoré sa nie vždy šťastne nazývajú aj juhoslavizmami, ale keďže autorka je predovšetkým literárnou vedkyňou, tieto javy len spomenula všeobecne, nezpracovala do svojej štúdie jazykovej osobitosti slovenčiny, z ktorých S. Czambel vyvodzoval, že slovenčina je južnoslovanickým jazykom.

Veľmi objavným sa mi zdá kapitola o Johane Miloslavě Lehockej, lebo zo súčasného hľadiska načrtáva spoluúčasť ženských predstaviteľiek na národnom pohybe v druhej polovici 19. storočia. Mužský egocentrizmus v minulosti takmer negoval záslužnú prácu žien nielen v literárnom, ale aj celospoločenskom kontexte, preto treba vysoko hodnotiť túto kapitolu, lebo objavuje to, čo bolo bolo zamlčané a uvrhnuté do zabudnutia. Táto kapitola je aj dobrou lektúrou, obsahuje časti, ktoré nadobúdajú – po mikovsky povedané – aj zážitkovú hodnotu (napr. líčenie ako sa vydala B. Rajská za F. L. Čelakovského). V textoch tohto druhu ani túto stránku pertraktovania udalostí nemožno vyčítať, lebo literárna veda túto vlastnosť pri argumentácii istých javov nevyklučuje, ba priam vyžaduje. Keďže autorka Mikove práce dobre pozná, suverénne sa púšťa aj do životopisných detailov. (V tejto súvislosti treba spomenúť, že A. Zelenková istý čas bola zamestnaná v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie, to zároveň znamená, že mala možnosť nielen sa oboznámiť s prácou nitrianskej školy, ale sa aj podieľať na výskume tohto pracoviska.)

S prehľadným spracovaním životopisných detailov súvisí aj to, že autorka popri striktnej odbornosti jednotlivých kapitol úspešne pestuje aj žáner, ktorý by sa mohol pracovne nazvať ako vedecký portrét. Podáva v nich ucelený obraz o jednotlivých osobnostiach slavistiky (Frank Wollman, Štefan Krčméry, Anton Popovič, Johana Miloslava Lehocá, sčasti aj Samo Czambel a Ludovít Štúr). Najdokonalejším vedeckým portrétom je kapitola pod názvom *Frank Wollman a Slovensko*.

Štefanovi Krčmérymu je venovaná celá tretia časť monografie, ktorá bezprostredne nadväzuje na monografiu *Slovenská prozódia a verzifikácia v rukopise Štefana Krčméryho* (1935) (Praha 2006. 138 s.). Na túto prácu bolo publikovaných až 10 recenzií, čo je vskutku úcty hodný počet vzhľadom na to, že je to prvá monografia autorky. Vydanie tejto monografie treba osobitne hodnotiť, lebo autorka spracovala dovtedy nepublikovanú prácu Štefana Krčméryho *Možnosti československej prozódie z roku 1935*, ktorá je súčasťou monografie. Monografia obsahuje aj korešpondenciu Š. Krčméryho ako aj jeho

krátky životopis. Celá tvorivá práca autorky svedčí o jej filologických schopnostiach i vedeckej invenčnosti; tento typ výskumného pracovníka je v súčasnosti skôr vzácnosťou ako pravidlom i v literárnovedných ústavoch. O to väčšiu pochvalu si zaslúži autorka za svoje objavné vedecké bádanie, zamerané na zmapovanie bielych miest v slovensko-českých či česko-slovenských literárnych vzťahoch.

A. Zelenková a jej nová publikácia si zaslúži osobitnú pozornosť, lebo je takmer bezvýhradne zameraná na komparatívny výskum. Treba podotknúť, že v tejto oblasti je invenčná a priekopnícka, erudovaná a dobre zorientovaná. Jej názory a postrehy sú významným prínosom pre odkrývanie „bielych miest“ v rámci slovensko-českých a česko-slovenských literárnych vzťahov.

*Tibor Žilka*

### POKUS O PERSONALISTICKÉ PŘEČTENÍ DOSTOJEVSKÉHO

**Radko Pytlík:** *F. M. Dostojevskij. Život a dílo.* Emporium, Praha 2008. 208 s. ISBN 978-80-86346-13-7.

Výlety českých bohemistů z domácí literatury do jiných kulturních prostor jsou spíše výjimkou, často nepříliš zdařilou. Z poslední doby byl touto naopak zdařilou výjimkou „výlet“ Radka Pytlíka do ruské klasiky. Náš snad jediný skutečný dostojevskolog František Kautman (roč. 1927) k tomu v malém zamyšlení poznamenává: „K literárnímu dílu lze přistupovat různě. Lze je vědecky interpretovat, analyzovat, klasifikovat, soustředit se třeba na určitou jeho stránku. Existuje k tomu řada metod, které se doplňují, vylučují, navzájem spolu polemizují. Je tomu tak proto, že stavebním materiálem literárního díla je slovo, které je součástí jakéhokoliv textu, psaného, či mluveného a kombinací slov se v jazyce vyjadřuje myšlenka. Lze skutečně vyjádřit spojením slov, která mají v nejrůznějších jazycích přibližně též význam, tutéž myšlenku? Může se překlad významově zcela krýt s originálem? Lze vůbec „porozumět“, ať už máme na mysli jakoukoliv recepci (třeba vědeckou či uměleckou, zjednodušeně řečeno racionální – rozumovou či empatickou – citovou) nějakému slovnímu projevu, psanému či mluvenému, když nerozumíme jazyku jeho originálu? Z odborného hlediska „znalost“ určitého díla jen v překladu nemůže být jeho skutečnou znalostí. Přesto se literární díla překládají, jejich překlady se čtou. Český čtenář Dostojevského, například, si přečte autorovy sebrané spisy a nemusí znát ani slovo rusky. Když posloucháme hudební skladbu, nemusíme znát ani noty, ani nauku o harmonii, a přesto nás bezprostředně oslovuje. Někoho více, někoho méně, přitom možná každého jinak. Ale hudební projev je v určité kulturní oblasti všeobecně srozumitelný. Čím je vlastně Dostojevskij „srozumitelný“ celému světu, Rusovi i Japonci, Čechovi i Brazílci, Američanovi i Estonci? Čtenáři celého světa, neznalí ruštiny, čtou vlastně ekvivalenty Dostojevského syžetů, myšlenek, obrazů, výjimečně i fonetických prvků jeho děl. A k tomu přistupuje další problém: literární dílo není ani pouhá myšlenka, ani pouhý obraz, ani pouhý děj, ani pouhý zvuk. Vše v něm je současně autorovou duší. Neexistuje báseň, román, povídka, dramatické dílo, v níž by nebyla dimenze autorovy biografie, vnější i vnitřní. Proto se píše životopisy spisovatelů, které nejsou jen víceméně zajímavým appendixem k jejich dílu, ale jsou i klíčem k porozumění tomuto dílu. Napsat biografii určitého spisovatele znamená podat jeden z možných